

Tarkka kuvaus hyppivistä sepistä ja hohtavista jalokuoriaisista

■ MATTIAS TOLVANEN

Kari Heliövaara, Ilpo Mannerkoski, Jyrki Muona, Juha Siitonen ja Hans Silfverberg: *Hyppivät ja hohtavat. Suomen sepät, sepikät, rikkasepät ja jalokuoriaiset*. Metsäkustannus 2014.

Kovakuoriaiset ovat kauniita hyönteisiä, mutta silti melko vieraita nykyajan kiireiselle ihmiselle, joka usein itsekin tietää olevansa hyvästi luonnosta vieraantunut. Mutta ovatko sepät ja myös jalokuoriaiset aivan erillään tavallisen kansalaisen todellisuudesta?

Useimmilla on lapsuudesta asti muistissa pihalta löytynyt musta ja pitkänsoukea kovakuoriainen, joka hyppäsi pois kämmeneltä nakshtaen ja vilisti sitten pakoon. Sepä pystyy hyppäämään ja kääntämään itsensä, jos se on jäänyt selälleen makaamaan. Ja kasvimaata joskus möyhentänyt on löytänyt sitkeitä keltaisia juurimatoja, jotka syövät reikiä perunoihin ja ovat oikeasti sepän toukkia.

Myös harvinaisia kovakuoriaisiakin alkaa löytyä, jos niitä osaa katsella oikeista paikoista. Ikivanhan haavan rungolta löytynyt melko suuri metallinhohtoinen, oudon näköinen kovakuoriainen on todennäköisesti jalokuorianen. Seppien ja jalokuoriaisten harrastaminen on nyt helpottunut, kun Metsäkustannus julkaisi professori Kari Heliövaaran jo vuosikausia neljän muun hyönteistutkijan kanssa valmisteleman oppaan *Hyppivät ja hohtavat*.

Teos on klassinen hyönteiskirja, johon on koottu kaikki ajan tasalla oleva tietämys neljän kovakuoriaisheimon lajeista: Suomen sepät (*Elateridae*), sepikät (*Eucnemidae*), rikkasepät (*Throscidae*) ja jalokuoriaiset (*Buprestidae*).

Kaikkiaan kovakuoriaislajeja löydetty jopa 400 000 lajia ja Suomenkin lajistossa niitä on 3 687. Maailmanlaajuisesti seppiä tunnetaan noin 10 000, sepiköitä 1 600, rikkaseppiä 150 ja jalokuoriaisia 14 600 lajia. Suomen hyönteislajistossa näissä kovakuoriaisheimossa on yhteensä 114 lajia, joista seppiä on 64, sepiköitä 12, rikkaseppiä 8 ja jalokuoriaisia 30 lajia. Niiden lisäksi kirjassa esitellään vielä 17 lähialueilla tavattua lajia, joista osa saattaa löytyä myös Suomesta. Kattavan kirjan julkaiseminen lisää yleensä lajiston harrastamista, joten uusien lajien löytyminen lieanee melko todennäköistä.

Lajien tuntemusta tarvitaan aina

Lajiston muutosten seuraaminen on edelleen tärkeää luonnon tilan ja monimuotoisuuden arvioimisessa. Lajintuntemuksen lisäksi on tärkeää kerätä tietämys lajeista yksin kansiin ja siirtää se perintönä seuraaville sukupolville. Tämä kirja sisältää perustiedot kaikista Suomen lajeista, eikä se aivan heti vanhene.

Uutta kovakuoriaisteosta on kiinnostavaa tutkia, sillä se sisältää hyönteistieteellisen tarkkojen tunto-merkkien lisäksi kuvaukset lajien elintavoista ja levinneisyydestä. Sepät ja rikkasepät tonkivat toukkina maassa ja löytävät siellä syötäväkseen kasvien juuria. Sepikät ja jalokuoriaiset elävät toukkina kuolevissa tai jo lahoavissa puissa, ja niiden elämään on vaikuttanut paljon myös metsänhoidon kehitty-

Rutuseppä – yksi monista maassamme viihtyvistä kovakuoriaista, joiden tunnistamiseen Hohtavat ja hyppivät -kirja tuo apua. Kirjan kuvitusta.

nen. Nykyaikana luonnossa lahoavia runkoja löytyy lähinnä vain luonnonsuojelualueiden vanhoista metsistä, joskus myös historiallisista puistoista.

Suurin osa heimojen lajeista on elinvoimaisia ja niitä tavataan luonnossa usein. Varsinkin seppien tiedetään aiheuttavan joskus tuhoa sekä peltoviljelmillä että metsissä. Viljasepät (*Agriotes sp.*) haittaavat erityisesti perunan ja mansikan viljelyä, jos pelto perustetaan vanhan nurmen paikalle tai siellä kasvaa rikkakasvina juolavehneä. Avuksi riittää viljelykierto, jossa heinäkasvien jälkeen kasvatetaan esimerkiksi vihanneksia ja vasta myöhemmin perunaa tai mansikoita. Puutarhassa maanmuokkauksen yhteydessä on suositeltavaa poimia käsin kaikki sepäntoukat pois kukkapenkeistä ja kasvimaalta, siten niiden haitatkin vähenevät huomattavasti.

Tummajalokuoriainen (*Buprestis haemorrhoidalis*) lisääntyy vanhojen hirsitalojen seinähirsissä, mutta sen toukkakäytävät eivät aiheuta suurta vahinkoa rakennuksille. Saarnenjalosoukko (*Ag-*

rilus planipennis) on maailmanlaajuisesti tuholaisena kaikkein merkittävin jalokuoriainen. Saarnilajeilla elävä laji on kotoisin Kaukoidästä mutta levinnyt jo ainakin seitsemän osavaltion alueelle Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Laji on levinnyt myös Moskovan ympäristöön Venäjällä ja tappanut siellä valtaosan isoista saarnista. Euroopan alueella se onkin luokiteltu karanteenituholaiseksi.

Kirjan levinneisyyskartoissa on merkitty erikseen ennen vuotta 1960 tehdyt vanhat havainnot ja niitä myöhemmät uudet havainnot. Levinneisyyden selvittämistä varten on yhdistetty kaikkiaan 45 000 kovakuoriaisen tiedot, jotka on kerätty sekä kirjallisuudesta että kokoelmanäytteistä. Metsien maassa on koottu jo kauan tietoa myös metsien hyönteisistä. Luonnontieteellisen keskuksen, Metsätieteiden laitoksen hyönteiskokoelmat, Turun eläinmuseon ja Oulun yliopiston hyönteiskokoelmat onkin juuri tällaista tutkimuskäyttöä varten.

Yleisesti ottaen lajistossa on havaittavissa sekä runsastumista että

taantumista, joiden syitä ei ole aina helppo tulkita. Vaikka lajistossa onkin useita uhanalaisia kovakuoriaisia, yhtään niistä ei ole lailla rauhoitettu. Sen sijaan esimerkiksi erittäin uhanalaisen halavansepikän (*Hylochares cruentatus*) suurimman tunnetun esiintymän elinalue Vantaalla on rauhoitettu lajin suojelemiseksi.

Tämän teoksen ilmestyttyä kaikilla neljän heimon kovakuoriaisilla on myös suomenkieliset nimet. Nimistöä on sekä uusittu että selkeytetty, kuitenkin vakiintunutta vanhaa nimistöä kunnioittaen, sillä sekin on osa kielellistä kulttuuriperintöämme. Huomiota herättävät tai tuholaisina tunnetut lajit ovat saaneet suomenkielisen nimensä jo varhain, jopa 1880- tai 1930-luvulla. Muutamille lajeille on keksitty tätä kirjaa varten ensimmäistä kertaa uudet nimet.

Tietoa harrastamista ja tutkimusta varten

Varsinkin metsien hyönteislajistoa ja myös muita eliöitä on viime aikoina tutkittu paljon ja niistä on julkaistu useita kattavia teoksia. Työssä on ollut apuna ympäristöministeriön ja Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) puutteellisesti tunnettujen ja uhanalaisten metsälajien tutkimusohjelma (PUTTE), jolta on saatu rahoitusta tähänkin teokseen.

Helsingin yliopiston metsäeläintieteen professori Heliövaara on jo aikaisemmin julkaissut Mannerkosken ja Siitosen kanssa hienon kirjan *Suomen sarvijäärät* (2004) ja Tomas Roslinin kanssa *Suomen lantakuoriaiset* (2007).

Uusi komea teos *Hyppivät ja hohtavat* sisältää paljon tietoa 343 sivulla. Selkeät värikuvat tuovat

esille pienetkin kuoriaiset kaik-
kine yksityiskohtineen. Lajiesit-
telyjen kuvat on valokuvattu pää-
asiassa Luonnontieteellisen kes-
kuseon kokoelmista, ja lajit esi-
tellään sekä luonnollisessa koossa
että selkeästi suurennettuina. Li-
säksi lajien biologiaa selventävät
monet luonnossa otetut lajikuvat
sekä biotooppien ja syömäjalkien
kuvat, jotka ovat tekijöiden valo-
kuvaamia.

Monipuolisen tiedon löytämis-
tä helpottaa hakemisto, jossa on si-
vuvitteet kaikille tärkeille asioille,
käsitteille sekä tietenkin lajeille se-
kä suomen- ja ruotsinkielisillä et-
tä tieteellisillä nimillä. Kirjan lo-
pussa on kolme liitettä, joissa esi-
tellään Suomessa tavattujen lajien
levinneisyystyypit, lajien tunnetut
isäntäkasvit sekä eri isäntäkasveil-
ta tavatut lajit Suomessa ja muu-
alla Fennoskandian alueella. Eng-
lanninkieliset yhteenvedot avaa-
vat sisältöä myös suomea taitamat-
tomille.

Heliövaaran ja hänen työryh-
mänsä *Hyppivät ja hohtavat* on tar-
koitettu lähdeokseksi hyönteis-
tutkijoiden sekä maatalous- ja met-
säammattilaisten käyttöön. Hyön-
teisharrastajia varten siitä löytyy
ohjeita myös lajien keräilyä ja jopa
niiden toukkien kasvattamista var-
ten. Lisäksi teos kiehtoo varsinkin
luonnosta kiinnostuneita, ja se an-
taakin hyvän mahdollisuuden tu-
tustua esimerkiksi kauniiden ja
usein harvinaisten jalokuoriaisten
elämään kaikessa rauhassa, tarvit-
sematta mitenkään häiritä vanho-
jen metsien luonnonrauhaa.

Kirjoittaja on biologi ja tietokirjailija.